

Het publiek verdrong zich om een glimp op te vangen van de schaatsenrijdende Wilhelmina, 'die als een vogel op zijne wieken over de spiegelgladde baan vliegt'.

DRIEBEENLOPEN EN TURFRAPEN IN NOORDWIJK

Jan Luitzen

Het Frederiksplein te Amsterdam tijdens de intocht van koningin Wilhelmina op 5 september 1898, door Otto Eerelman. Olieverf op doek, 139 x 195 cm, geschilderd tussen 1898 en 1900. Koningin Wilhelmina zit met Emma in een rijtuig, de crème calèche, getrokken door acht paarden. Voor en achter de koets een escorte van ruiters. Rechts een overdekte stand voor genodigde gasten. De stoet rijdt de Utrechtsestraat in, op de achtergrond het Paleis voor Volksvlijt. Collectie Rijksmuseum in Amsterdam.

In een officiële proclamatie ter gelegenheid van haar troonsbestijging schreef de achttien jaar geworden 'Wij Wilhelmina', Koningin der Nederlanden, op 31 augustus 1898 dat zij de regering van Nederland aanvaardde. Ze had woorden van warme dankbaarheid over voor haar onderdanen, die haar vanaf haar vroegste jeugd met liefde en de 'treffendste blijken van gehechtheid' hadden omgeven.

Dat leken profetische woorden, want de officiële inhuldiging van de jonge koningin was het startsein voor een grootse landelijke viering, met onder meer twee sportmanifestaties, en met talloze lokale feesthappenings, waarbij de volksspelen doorgaans een hoogtepunt waren.

In de Noordwijkse duinen stond onder meer mastklimmen en boegsprietlopen op het programma. Vrouwen en meisjes mochten garenwinden en boezelaarstrikken.

Vónd de overgrootmoeder van onze koning Willem-Alexander het wat: sport en spel?

Tijdens hun regeerperiodes hadden de koningen Willem I, II en III, de voorgangers van Wilhelmina, zich met regelmaat laten zien bij het handboogschieten, paardenrennen, zeilen en roeien.¹ Na de dood van Willem III in november 1890 was zijn dochter en troonopvolgster Wilhelmina nog een tienjarig meisje, zodat haar moeder Emma tot regentes werd benoemd en de regeringstaken waarnam, na daartoe op 8 december 1890 officieel te zijn beëdigd. 'Zo had Nederland van 1890 tot en met 1898 twee vorstinnen, die vaak gezamenlijk een bezoek brachten aan nationale gebeurtenissen. Hierbij zaten de nodige sportevenementen, zoals de Internationale Sporttentoonstelling in Scheveningen in de zomer van 1892. Emma verbond zich als beschermvrouw aan deze expositie, waar ons land voor de eerste keer op grote schaal kennismakte met sport.'² Samen met haar moeder bezichtigde ze onder meer de afdelingen bergsport, watersport en ijsport. Ook werden 'de koninginnen' langs de koets en zadels van wijlen Koning Willem III geleid en langs 'de voorstelling van de oestercultuur en de aquaria', waarna ze via de afdeling 'visscherij van Scheveningen' naar de salon terugkeerden om 'eenige rust te nemen'.³

Al vanaf 1885 was Wilhelmina gewend aan nationale feestdagen met sportieve activiteiten, waaraan

Tonnetje kruien' tijdens Koninginnedag 1897. Bron: *Rotterdamsch nieuwsblad* (1 september 1897): 5.

haar naam verbonden was.⁴ Op 31 augustus van dat jaar – Wilhelmina's verjaardag - ontstond de 'Prinsessedag'. Op deze informele nationale feestdag werden overal in het land festiviteiten georganiseerd, met name voor en door kinderen, zoals bijvoorbeeld vliegerwedstrijden, gymnastische oefeningen en parades van schietverenigingen.

Maar ook de meer serieuze volwassenensport kwam hier en daar aan bod. In Utrecht werden op die dag in 1885 en 1886 wielervedstrijden georganiseerd door de nog jonge A.N.W.B. in samenwerking met de plaatselijke wielersclub 'Seniores'. Op een geïmproviseerde baan op het Vreeburg sleepten toppers als Pim Kiderlen en de Belg Emile de Beukelaer overwinningen weg.

Iets dergelijks vond plaats in Amsterdam in 1888, met een grote manifestatie op het sportterrein op het Museumterrein. Daarbij stonden 'volksspelen' als ringsteken, zaklopen en 'de kamp op de boegspriet' op het programma, maar voor de liefhebbers onder de bevolking ook het wat serieuze werk als hardlopen, hindernislopen, worstelen en steenwerpen, en... échte baanwielervedstrijden en roeiwedstrijden. Vanaf 1890 werd deze Prinsessedag hernoemd tot Koninginnedag.

Schaatsliefde

Wilhelmina ontplooidde zelf al vanaf haar vroegste

1 Rijpstra, Jan, en Jurryt van de Vooren (red.). *Sportalbum 1898*. Nieuwegein: Arko Sports Media, 2014, 3.

2 <http://www.sportgeschiedenis.nl/2013/02/06/koningin-wilhelmina-en-de-internationale-sporttentoonstelling-van-1892.aspx>.

3 *Algemeen Handelsblad* (30 juli 1892): 2.

4 In datzelfde jaar 1885 werd in Enschede op 22 maart de voetbalclub Prinses Wilhelmina opgericht, vermoedelijk de eerste sportvereniging die naar haar vernoemd is.

Op 5 februari 1895 liet de burgemeester van Leidschendam de hele schaatsroute tot aan Voorburg schoonvegen en prepareren. 'De volgende dag kwam Koningin Emma met haar 14-jarige dochter naar het ijs. Wilhelmina schaatste met een hofdame over het ijs, terwijl iemand met een lange schaatsstok voorop schaatste. Zo werd de dikte van het ijs nog eens extra gecontroleerd.' Regentes Emma keek – schaatsloos – toe, met een adjudant achter haar als back-up tegen het uitglijden. Bron: www.deoranj.es.nl en kanaalridder.blogspot.nl.

jeugd sportieve activiteiten, daarin gesteund door haar moeder. Uiteraard had Wilhelmina als onderdeel van de hofetiquette verplichte dansles – van haar elfde tot haar zestiende jaar – maar in het portret van haar in *Officieel gedenkboek* (1898) wordt gesuggereerd dat ze voor sportief vermaak echt de tijd nam en er plezier in had. Als de koninklijke familie de zomer op Paleis Het Loo doorbracht, vond er 'menigmaal eene roeipartij op de vijvers plaats, afgewisseld door andere uitspanningen'.⁵

Koning Willem III was nog uit de tijd dat het voor jonge meisjes onbetamelijk werd geacht schaatsenrijden te beoefenen.

Wilhelmina was vooral een fervent paardrijster. Vanaf haar zevende bereed ze pony's, op haar negende stapte ze op een 'vurige Engelsche schimmel' en ze was nog maar elf toen ze in amazonezit

plaatsnam op Woyko, een elegante ruin die het product was van een Hongaarse merrie en een Arabische hengst. Te paard maakte zij ter ontspanning lange ritten, waarbij ze graag over hindernissen mocht springen. En gezeten op haar lievelingspaard Woyko nam Wilhelmina vele parades af. Zo inspecteerde ze in augustus 1897 op de heide bij Nunspeet tijdens een militaire revue de cavalerie en rijdende artillerie die voor haar defileerden.⁶

Ook voor het zich bekwamen in een nieuwe sport stond ze open. In haar autobiografie *Eenzaam maar niet alleen* noteerde 'Wilhelmina prinses der Nederlanden' dat na het afsluiten van de studie van haar dochter Juliana de koninklijke familie op 31 januari 1930 op wintersport ging naar Oberstdorf – een bekend wintersportoord in Beieren – 'in gezelschap van jongeren, die reeds konden skiën of dit wensten te leren'. Wilhelmina aarzelde niet zelf mee te doen: 'Na onze eerste kennismaking met de latjes hebben wij tot het huwelijk van Juliana geen winter verzuimd ze onder te doen.'⁷ Aangezien Juliana op 7 januari 1937 trouwde, heeft Wilhelmina dus in ieder geval zeven of acht winters intensief geskied.

---

⁵ *Officieel gedenkboek van de feestelijke ontvangst en de inhuldiging van hare majesteit Koningin Wilhelmina Helena Pauline Maria binnen Amsterdam in 1898*. Amsterdam: Van Holkema & Warendorf, 1898, 30.

---

⁶ *Officieel gedenkboek*, 28-30.

⁷ Wilhelmina prinses der Nederlanden. *Eenzaam maar niet alleen*. Amsterdam: W. ten Have, 1959, 241-242. Het boek is digitaal beschikbaar op www.dbnl.org.

Schaatsenrijden werd een van haar ‘welkomste en prettigste vermaken’. In de winter stond ze op de ijsers op de brede gracht bij Huis ten Bosch in Den Haag. Het publiek verdrong zich dan op de Bezuidenhoutseweg om een glimp op te vangen van de schaatsenrijdende vorstin, die ‘als een vogel op zijne wieken over de spiegelgladde baan vliegt. Even vlug, even licht, even vrolijk. Nu eens alleen over de baan zwierende, dan weer met dames of heeren der hofhouding, of wel H.M. de Koningin-Regentes, in eene slede gezeten, voortduwende.’⁸

Van enige episch-royale verdichting zal hier wel sprake zijn, maar een feit blijft dat prinses Wilhelmina net als de meeste andere Nederlandse kinderen nog maar zes jaar oud was toen ze in januari 1887 haar eerste schaatslessen kreeg, zo blijkt uit diverse krantenberichten uit die tijd: ‘De kleine prinses Wilhelmina heeft aan Z.M. den Koning den wensch kenbaar gemaakt om het schaatsenrijden te leeren. In dien wensch heeft Z.M. toegestemd. De eerste oefeningen zullen plaats hebben binnen een besloten terrein.’⁹

Wilhelmina’s eigen herinneringen zijn deels anders, want in *Eenzaam maar niet alleen* stelt ze dat het leren schaatsen nog wel wat voeten in de aarde had. Haar vader, koning Willem III, was nog uit de tijd dat ‘het voor jonge meisjes onbetamelijk werd geacht deze sport te beoefenen, en bepaald hiertegen gekant’. Volgens Wilhelmina zorgde haar moeder ervoor dat haar dochter ongemerkt – dus kennelijk zonder toestemming van ‘Z.M. den Koning’ – les kreeg: ‘Wat herinner ik mij nog duidelijk die eerste keer op het kleine vijvertje in de bloementuin, hoe ik daar stuurloos bengelde aan de handen van een adjudant van vader en daarna achter een slee de grote vijver op ging. Spoedig vond ik schaatsenrijden heerlijk.’¹⁰

Zolang ze kon, bleef Wilhelmina de schaatsen onderbinden. Prachtig is de foto uit januari 1917 waarop Wilhelmina samen met haar zevenjarige dochter Juliana en een hofdame aan het schaatsen is op de Haagse ijsbaan – gezamenlijk een stok vasthoudend, aangezien Juliana nogal onwennig en wankel was.¹¹ Dat samen schaatsen deden ze vaker, op verschillende ijslocaties in Nederland. ‘Eén winter togen wij zelfs naar Friesland om daar aan het ijsvermaak deel te nemen. Ik herinner me, dat we toen na afloop van de pret op het ijs op een houten

vloer de Skotse trije zagen dansen – een mooi oud-Fries gebruik.’¹²

Sportalbum en betooging

Het officiële programma van de inhuldiging van de jonge koningin Wilhelmina begon op 5 september 1898 in het rijk versierde Amsterdam met het uitreiken aan alle scholieren van een feestgave die uit twee voorwerpen bestond: een verzilverde gedenkpenning en een aardewerk bordje, vervaardigd in een oplage van 78.000 exemplaren.

Na haar glorieuze intocht (van het station Weesperpoort via onder meer het Frederiksplein en de Herengracht naar de Dam) bleef de koningin vijf dagen in Amsterdam. Talloze voordrachten, optochten, bloemencorso’s, gondelvaarten, presentaties, zang- en muziekkuitvoeringen, plantingen van Wilhelminabomen en vuurwerkshows vonden plaats, onder meer op het feestterrein dat ingericht was achter het Rijksmuseum. Daar werden op 7 september een duivenwedvlucht gehouden, de finales van de ‘volkswedstrijden’ (onder meer hardlopen, hoogspringen, verspringen, mastklimmen, enteren, wagenkruien en tonkruien)¹³, en turners van het Nederlands Gymnastiek Verbond demonstreerden een gemeenschappelijke staafoefening, ‘waarvoor de gymnasten zich over een groote uitgestrektheid van het middenterrein verspreidden’, met als ‘algemeene leider’ de gymnastiekdocent en schrijver S. van Aken uit Rotterdam.¹⁴ In het in 2014 (her)uitgegeven

Het speciaal aangelegde feestterrein achter het Rijksmuseum in Amsterdam – in hoefijzervorm, met een open zijde aan de Paulus Potterstraat. De demonstratieplaats was voorzien van een reeks zitplaatsen en in het midden verhief zich de koninklijke tribune. De turners die de staafoefeningen uitvoerden, waren gekleed in wit galatene. S. van Aken, algemeen leider van de turndemonstratie, was een voorstander van dit soort uniforme kleding. Bron: *Officieel gedenkboek*, 356.

⁸ *Officieel gedenkboek*, 30.

⁹ *De Tijd. Godsdiensdag-staatkundig dagblad* (19 januari 1887): 2. Zie bijvoorbeeld ook: *Leeuwarder Courant* (19 januari 1887): 2 en *Tilburgsche Courant* (20 januari 1887): 3.

¹⁰ Wilhelmina, *Eenzaam maar niet alleen*, 55.

¹¹ *Bataviaasch Nieuwsblad* (6 januari 1937): 17.

¹² Wilhelmina, *Eenzaam maar niet alleen*, 55. De ‘skotse trije’ is een oude Friese volksdans.

¹³ Zie voor meer info ook: Breuker, Pieter. ‘Sport aan zet. De “Internationale Sport-, Visscherij- en Paardententoonstelling” te Scheveningen (1892).’ *De SPORTWERELD*, nr. 57-58 (najaar 2010): 35-55.

¹⁴ *Officieel gedenkboek*, 357.

Sportalbum 1898 schreven inleiders Jan Rijpstra en Jurryt van de Vooren dat sportpionier Pim Mulier, als initiatiefnemer, namens de georganiseerde sport het sportalbum aan de vorstin had aangeboden: 'Met het comité dat de aanbieding voor zijn rekening nam, had hij in een lange rij gestaan om uiteindelijk het album te mogen overhandigen.'¹⁵

Op 9 september toog de koningin naar Den Haag, om via Rijswijk, Voorburg en Scheveningen op 22 september te eindigen bij de 'Sportbetooging' op het paardenrenterrein van het landgoed Clingendael. Deze hulde van de toenmalige sportwereld aan Hare Majesteit speelde zich af 'op het mooie door bosch en duinen begrensde terrein', met toeschouwers op de tribunes, zelfs 'op de duinenrij'.¹⁶ Het sportdefilé op dit terrein ter harer ere van ongeveer 2000 deelnemers van 175 verenigingen was in afdelingen opgesplitst: jacht en paardrijden, ijssport, watersport, zeilen en roeien, kegelen, schermen, wielrijden, boksen, kaatsen, kolven, atletiek, cricket en voetbal en schieten.

Hare Majesteit Wilhelmina benadrukte nog eens 'belang te stellen in sport'.

Naast en na de optocht vonden er nog korte demonstraties/wedstrijden plaats van onder meer hardlopen, boksen, voetballen, figuurrijden op de fiets, carrousselrijden te paard en schermen. Ook was er een 'schitterend equestersch vertoon', een schijn-jachtpartij, waarbij jagers van de Veluwe Jachtvereniging achter een blaffende meute honden aan joegen, 'bestokend een niet voorhanden prooi, over gansch de groote renbaan en door de duinen'.¹⁷ De jonge vorstin complimenteerde Mr. S. B. W. Graaf van Limburg Stirum, 'die bij dezen jachtrit als master of the hounds was opgetreden'.¹⁸

Telkens stond de koningin op om de uitvoeringen goed te kunnen volgen en gaf ze het sein tot applaus. 'De leden van het hoofdbestuur waarin de verschillende takken van sport waren vertegenwoordigd, werden op de tribune ontboden en hadden de eer elk afzonderlijk door Hare Majesteit te worden toegesproken'.¹⁹

Koningin Wilhelmina betoonde zich dus hoogst voldaan over wat haar was geboden, zeker nadat de

voorzitter van de Haarlemse kegelclub De Kroon haar een exemplaar 'in prachtband' van het standaardwerk *Beschrijving van het kegelspel in de verschillende eeuwen* had overhandigd. Hare Majesteit aanvaardde het boek over de toendertijd nog immens populaire sport, en benadrukte nog eens 'belang te stellen in sport'.²⁰

Mastklimmen in Noordwijk

In de aanloop naar de kroningsfeesten in Nederland en in de overzeese koloniën was in de eerste helft van augustus 1898 een boekje verschenen onder de titel *Volksfeesten en volksoefeningen*, geschreven door de al eerder genoemde S. van Aken, gymnastiekdocent aan het Erasmiaans Gymnasium in Rotterdam. Samen met een aantal stadgenoten had hij een paar jaar daarvoor in opdracht van de Rotterdamse gemeenteraad een onderzoek gedaan naar het verloop van kermissen en volksfeesten. Vooral op basis van zijn eerdere ervaringen bij gymnastiekfeesten in Zwitserland, Duitsland en Nederland had hij aan de gemeente voorstellen gedaan om de bestaande volksfeesten georganiseerder en doordachter vorm te geven en vooral ook 'een waardiger, aantrekkelijker en meer opvoedend karakter te geven', ter vermijding van een 'drinkende en schreeuwende, doelloos voortgezweept menigte, waarvan het eentonige gejoel slechts afgewisseld wordt door een marktschreeuwer of draaiorgel'.

Aansluitend daarop had het hem een goed idee geleken, nu Nederland zich toerustte om de verjaardag en inhuldiging van koningin Wilhelmina te vieren, een praktische handleiding ter regeling van dit soort feesten samen te stellen, een soort 'event management' avant la lettre, met onder meer draaiboekvoorzetten en een verzameling van 'bij de gymnastiek gebruikelijke oefeningen die voor wedkampen bijzonder geschikt zijn'.²¹ In haar boek *Vrouwen-beweging* constateerde Jacoba Steendijk-Kuypers dat Van Aken's boek weinig minder was dan een handleiding voor het beoefenen van atletiek met wedloop, springen en werpnummers, onder het mom van meetbare gymnastische volksoefeningen.

En voor meisjes was bar weinig te doen bij de volksspelen, behalve wat Van Aken had gerubriceerd onder de titel 'vermakelijke wedkampen', plus nog wat losse onderdelen waar ook meisjes aan mee konden doen, zoals estafetteloop met vlaggetjes, touwtrekken, achteruitloop, steltlopen, touwtje springen en 'jeu de grace', – het op elegante wijze met

---

¹⁵ Rijpstra en Van de Vooren, *Sportalbum 1898*, 3.

¹⁶ *Algemeen Dagblad* (23 september 1898): 2.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ *Officieel gedenkboek*, 436.

¹⁹ Ibidem, 437.

---

²⁰ Ibidem.

²¹ Aken, S. van. *Volksfeesten en volksoefeningen*. Amsterdam: S.L. van Looy, 1898, 3, 4 en 7.

Lawntennis in een Noordwijkse duinpan, omstreeks 1900. Collectie Museum Noordwijk.

een stokje werpen en vangen van een hoepeltje'.²²

Uit krantenverslagen is af te leiden dat zowel in grote als kleine steden en dorpen Van Akens naslagwerkje als blauwdruk-in-grote-lijnen werd gebruikt voor de opzet en invulling van de ruim 440 'kroningsfeestvieringen', waarbij de details werden aangepast op de plaatselijke gewoontes en voorkeuren. In Den Haag werden op het sportterrein aan de Laan van Nieuw Oost-Indië volksspelen georganiseerd voor mannen en jongens, met op het programma onder meer touwklimmen, wedlopen, springen en zaklopen, onder leiding van leden van diverse Haagse gymnastiekverenigingen. Ook elders in het land, zoals bijvoorbeeld in Leeuwarden, Ankeveen, Kortenhoef en Steenderen, stonden volksspelen als tonnetje kruien, hardlopen met hindernissen, tobbesteken, vogelschieten en varkensvangen op het programma, voor jongeren in verschillende leeftijdscategorieën, maar ook voor volwassenen. Met voor de meisjes minder spannend klinkende activiteiten als draad in de naald steken, draadjes knippen en turfrapen.²³

De festiviteiten in de badplaats Noordwijk²⁴ zijn uitvoerig beschreven in het ongepubliceerd gebleven losbladige manuscript *Gedenkboek der Inhuldigingsfeesten te Noordwijk* dat stadschroniqueur Jan Kloos in 1898 had samengesteld, inclusief een aantal prachtige foto's.

In Noordwijk-Binnen en Noordwijk aan Zee ging het kroningsfeest aan de vooravond van Wilhelmina's verjaardag van start met de uitreiking van een feestgave, bestaande uit vlees, 'aan hen die zich daartoe bij de Sub-Commissie hebben aangemeld'. Dat waren de 'minderbedeelden van onzen plaatsgenooten, zoodat ieder dus op den dag dat H.M. de Regeering aanvaardt, een stuk vleesch op tafel kan hebben'. De Sub-Commissie voor de feestgave was zelf nogal content over de nog te slachten twee koeien die voor dat doel waren aangekocht: 'Het leken ons prachtstukken, die een lekker stuk vleesch zullen verschaffen.'²⁵

Overigens kregen de ingezetenen van Noordwijk middels een circulaire op het hart gedrukt dat het vooral een waardige viering moest worden. Volgens het organisatiecomité waren er helaas nog veel te

22 Steendijk-Kuypers, Jacoba. *Vrouwen-beweging. Medische en Culturele Aspecten van Vrouwen in de Sport, Gezien in het Kader van de Sporthistorie (1880-1928)*. Rotterdam: Erasmus Publishing, 1999, 27.

23 Zie bijvoorbeeld *De Gooi- en Eemlander* (3 en 9 september 1898): 3 en 1, *Leeuwarder Courant* (8 september 1898): 1 en *De Graafschap-bode* (3 september 1898): 2.

24 Jan Rijpstra, de huidige burgemeester van Noordwijk, is als buitenpromovendus verbonden aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Zijn promotieonderzoek gaat over de relatie tussen het huis van Oranje Nassau en de sport. In zijn dissertatie gaat hij uitgebreid in op het koningshuis en schaatsen, fietsen, wandelen, boogschieten, paardrijden, watersport, etc., en uiteraard ook op de inhuldigingsfeesten.

25 Kloos, *Gedenkboek der Inhuldigingsfeesten te Noordwijk*. Noordwijk, 1898.

veel menschen 'die de dwaze leer zijn toegedaan dat geen vreugde, geen plezier, geen genot denkbaar is zonder alcohol'. Wenselijk zou dus zijn 'dat onze herbergiers op de Nationale feestdagen geen sterke dranken wilden schenken, maar slechts bier en gazeuse dranken: men zou dan waarschijnlijk niet het ellendige gezicht te verdragen hebben van het galmen van schoone vaderlandsche liederen uit dronkemanskeelen'.²⁶

De eigenlijke feestviering in Noordwijk was over twee dagen opgesplitst. Woensdag 31 augustus speelde fanfare St. Jeroen koraalmuziek van de toren, werden de klokken geluid en vonden er in alle kerken 'godsdiensstoefeningen' plaats. 's Middags stond in het teken van de plusminus 640 schoolkinderen die allen op het Lindenplein opgesteld werden om een aantal liederen ten gehore te brengen, begeleid door St. Jeroen. Daarna gingen de kinderen in een optocht naar een terrein tussen de duinen dat geprepareerd was voor de wedstrijden voor de leerlingen van de derde en hogere klassen. Op het programma stonden onder meer haltersrapen, hink- en duwkamp, blaaslaan en zaklopen. Meisjes konden prijsjestrekken, blokjesrapen en een elastieken bal overbrengen op een omgekeerd bord. En voor de hele kleintjes was er een poppenkast.

Pas twee weken later, op dinsdag 13 september, werd het kroningsfeest voortgezet, voor de volwassenen. Hoogtepunt van de morgen was een 'Optocht van Vertegenwoordigers van Vakken, Bedrijven, Vereenigingen enz. enz.' en van de middag de volksspelen, die ook gehouden werden 'op de terreinen der Noordw. Duin-exploitatie-Maatschappij', bestaande uit twee partijen duingrond, ter weerszijde van het dorp Noordwijk aan Zee. Dat was sportief gebied aan zee in spe, want in 1908 liet de Noordwijksche Sportvereniging daar een zestal lawntennisbanen aanleggen.²⁷

Ook in de Noordwijkse duinen was er een scheiding in volksspelen voor het mannelijk en vrouwelijk deel van de bevolking. Jongens en mannen konden mastklimmen, boegsprietlopen, driebeenlopen en zaklopen, meisjes en vrouwen hielden zich bezig met turfrapen, boezelaarstrikken en garenwinden. Volgens Van Aken in zijn *Volksteesten en volksoefeningen* was het lopen op een evenwichtsbalk (boegspriet), evenals het mastklimmen, waarschijnlijk 'uit de practijk van het zeemansleven op het feestterrein

(...) overgebracht'. Hij had deze activiteit slechts eenmaal bij een volksfeest op een werkelijke boegspriet uitgevoerd zien worden. 'De boegspriet van een tjalk was horizontaal gelegd, met zeep besmeerd en aan het uiteinde van vlaggetjes voorzien. De deelnemers, die allen goed zwemmen konden, waren gekleed in linnen pantalon, boezeroen en pantoffels van zeildoek. By het verliezen van het evenwicht, tuimelden ze in het water.'

Dat was een geestig schouwspel natuurlijk, vooral voor het toekijkende publiek. Net zo'n grote amusementswaarde had het driebeenlopen, al was het maar vanwege het duinzand als extra handicap: 'Van twee naast elkaar geplaatste loopers, die ongeveer van dezelfde lengte moeten zijn, worden de binnenste beenen boven de enkels en boven de knieën te zamen gebonden, zoodat deze beenen slechts tegelijk kunnen bewogen worden. Zij houden elkaar met de binnenste armen om den hals vast. Het is wenschelijk, dat de loopers zich twee aan twee eenige weken te voren met elkaar verstaan en oefenen. Als ze goed geoefend zijn, kan de baan 75 M. lang genomen worden; anders moet ze korter zijn.'

Aan het eind van de middag was er in de Voorstraat in Noordwijk-Binnen nog een ringrijderij met 'paard en tilbury' voor paren, met prijzen die vooral door de lokale paardenhandel gesponsord waren: rijtuiglantaarns, een stel leidsels, paardentuig, een boekentafeltje, een hoofdstel, *un pièce de melieu*, een zweep, een paardendeken, een beschilderd wandbord en sigaren. De 'eereprijs' was aangeboden door 'graaf Van Limburg Stirum Noordwijk': een reguleurklok. De desinteresse in de vrouwelijke deelname kwam tot uiting in deze zin: 'De uitslag van den gehouden wedstrijd in het ringrijden was als volgt (de dames-ringsteeksters mogen het ons vergeven, dat wij korthedshalve alleen de namen vermelden der mannelijke deelnemers).'

Middeleeuwse taferelen

Niet iedereen was overigens gecharmeerd van dit soort volksspelen. In *Het Sportblad* van 22 september 1898 verscheen onder de titel 'Van de zijgrenzen' deze stevige tirade: 'De lust tot en de belangstelling in het voetbal in alle kringen op te wekken is de schoone taak van den N.V.B., het peil van onze volksvermaken te doen rijzen en den dood te doen aan middeleeuwsche, kermisachtige genietingen als boegsprietlopen, mastklimmen en dergelijke, die onder den naam van "volksspelen" door kronings- of andere comités het volk worden aangeboden.'²⁸

²⁶ Kloos, *Gedenkboek*.

²⁷ Zie voor de geschiedenis van het ontwikkelen van Noordwijk aan Zee tot een badplaats, inclusief de rol voor sport, bijvoorbeeld <http://www.hugovandermolen.nl/scripophily/textsVVOF-periodiek/BADPLAATS%20NOORDWIJK%20AAN%20ZEE.pdf>. Een interessante rol daarbij speelde Jan Alle Bientjes, over wie Jan Luitzen en Wim Zonneveld in de *SPORTWERELD* nr. 71 (2014: 31-40) het artikel 'Weg met die "eenzijdige gestesdressuur"' schreven.

²⁸ 'Van de zijgrenzen.' *Het Sportblad* 6, nr. 38 (22 september 1898): 3.

Mastklimmen in de duinen van Noordwijk, als onderdeel van de volksspelen op 13 september 1898. De paal is met groene zeep ingesmeerd en aan de uitstekende staken in de topring hangen nog een paar prijsjes. Bron: Kloos, J. *Gedenkboek der Inhuldigingsfeesten te Noordwijk*. Noordwijk: 1898. Ongepubliceerd, aanwezig in het Archief Kloos in het Museum Noordwijk.

Ook de *Voetbalalmanak 1898-1899* ging los op de volksspelen: 'Intusschen wordt het tijd, dat onze z.g. volksspelen eens een beetje beschaafder worden. Het is vernederend om arme menschen tot amusement en bespottung van anderen ter wille van een horloge, spek of geld, te doen kruipen door tonnen, onder zeilen door, in met zeep besmeerde masten, of stroop te laten likken. Het doet denken aan de middeleeuwen. (...) Het zijn geen volksspelen. Ons volk heeft haast geen spelen, behalve het kaatsen, kolven en boogschieten.'²⁹

Deze noodkreten hielpen niet echt, want de lokale feestvieringen met onder meer volksspelen als een soort versterking van de nationale eenheid en verbondenheid met het koningshuis waren al sinds Prinsessedag 1885 een traditie geworden die tot op de dag van vandaag voortduurt. Zij het dat elke vorstin een andere invulling koos: Juliana stelde het defilé in en Beatrix ging het land in om zich onder de lokale bevolking te mengen, inclusief het meedoen

van haar familieleden aan allerlei volksspelen.

Koning Willem-Alexander en koningin Maxima beperken zich tot het bezoeken van één gemeente. Staat er dan een volksspel op het programma, dan schroomt onze vorst niet om daaraan mee te doen. Al heeft hij in 2012 als kroonprins zijn lesje geleerd. Indachtig Kornelis Elands goedkeuring in 1901 van het volksspel 'werpen met voorwerpen van zeker gewicht' deed Willem-Alexander in Rhenen mee aan een wedstrijd wc-potgooien. De kroonprins nam er later geen afstand van, maar de reactie van de Rijksvoorlichtingsdienst deed vermoeden dat niet élk volksspel koninklijke allure heeft: 'De prins deed met plezier mee aan het wc-potgooien, maar dacht daarbij met schaamte, als voorzitter van UNSGAB (Adviesraad VN voor Water en Sanitatie), aan de 2,6 miljard mensen die geen waardige plaats hebben hun behoeften te doen.'³⁰

²⁹ *Voetbal-Almanak 1898-1899*. Amsterdam: Nederlandsche Voetbalbond, 1898, 54-55.

³⁰ www.degelderlander.nl.